

DOI: [10.32702/2307-2156-2022.5.71](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2022.5.71)

УДК 339.543

О. В. Банчук-Петросова,

к. держ. упр., доцент, доцент кафедри конституційного, міжнародного права та публічно-правових дисциплін Київський інститут інтелектуальної власності та права Національного університету "Одеська юридична академія", м. Київ

ORCID ID: 0000-0001-8426-1475

Л. М. Єфіменко,

к. держ. упр., доцент кафедри публічного управління та адміністрування, Таврійський державний агротехнологічний університет

ORCID ID: 0000-0002-4267-3495

ФОРМУВАННЯ ЄДИНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

O. Banchuk-Petrosova

PhD in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Constitutional, International Law and Public Law Disciplines, Kyiv Institute of Intellectual Property and Law of the National University «Odessa Law Academy», Kyiv

L. Yefimenko

PhD in Public Administration, Associate Professor of the Department of Public Administration, Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University

FORMATION OF A UNIFIED STATE POLICY IN THE FIELD OF FOREIGN TRADE

Зазначено, що бар'єри нетарифного характеру часто виступають у замаскованому вигляді і можуть запроваджуватися рішеннями державних органів влади різних рівнів. Додатково до мит вони створюють перешкоди пропуску іноземних товарів через митний кордон. До них відносяться: застосування захисних заходів (кількісні обмеження імпорту, митні та консульські формальності та ін.); внутрішні економічні заходи, що впливають ціну товару (податки, акцизні збори, субсидії та інших.); адміністративні розпорядження, технічні норми та стандарти, що визначають порядок використання товару; державні закупівлі та замовлення; "обмежувальна ділова практика монополій" (угоди про поділ ринків) та ін. У міру зниження мит посилюється використання податків, особливо у країнах ЄС, США, Японії. Застосування різних рівнів податкових ставок, зміна структури оподаткування, способів стягування податків є більш гнучким і замаскованим засобом конкурентної боротьби, ніж імпортне мито.

Визначено, що одним з найважливіших завдань у галузі митно-тарифного регулювання, на наш погляд, є його радикальна зміна для того, щоб паралельно з фіскальною функцією імпортні мита формували таке економічне середовище, яке могло б стимулювати розвиток зовнішньої торгівлі, залучення іноземних інвестицій та створювати умови для ефективної конкуренції між іноземними та вітчизняними товаровиробниками. Як правило, валютний контроль (механізм адміністративного нагляду з боку держави за дотриманням правил та норм валютного регулювання) використовується країнами найбільшою мірою в період кризи економіки. Його застосування необхідно за умов лібералізації економічних відносин, з метою

захисту фінансової самостійності, стабільності грошової системи, зміцнення курсу національної валюти.

It is noted that non-tariff barriers often appear in disguise and can be introduced by decisions of public authorities at various levels. In addition to customs duties, they create barriers to the passage of foreign goods across the customs border. These include: the application of protective measures (quantitative restrictions on imports, customs and consular formalities, etc.); domestic economic measures that affect the price of goods (taxes, excise duties, subsidies, etc.); administrative orders, technical norms and standards that determine the order of use of goods; public procurement and orders; "restrictive business practices of monopolies" (market sharing agreements), etc. As customs duties decrease, so does the use of taxes, especially in the EU, the United States, and Japan.

Thus, in the field of currency regulation, we should maintain the following key constraints that ensure the stability of the country's financial system: to ensure control over the receipt of foreign exchange earnings from exports of services; to prohibit the use of foreign currency for payments and settlements between residents of Ukraine within the country, except in a number of specially stipulated cases; introduce a simplified form of currency control over foreign trade transactions; strengthen the responsibility of authorized banks, territorial offices of the NBU for violations of currency legislation and for transactions for which passports are not issued agreements; demand full repatriation of export earnings to Ukraine without the requirement to sell part of it; retain the authority of the National Bank of Ukraine to impose emergency temporary protective measures on additional restrictions on foreign exchange transactions in the event of a real threat of currency and financial crisis to protect the country's economy from adverse external influences and harm foreign trade participants; to carry out gradual liberalization of currency regulation and currency control over several years as the Ukrainian economy becomes normal; coordinate the liberalization of foreign exchange transactions with the reform of the banking sector; to ensure an effective system of control over the state of credit and stock markets.

It is determined that one of the most important tasks in the field of customs and tariff regulation, in our opinion, is its radical change in order to create an economic environment in parallel with the fiscal function of import duties that could stimulate foreign trade, attract foreign investment and create foreign investment conditions for effective competition between foreign and domestic producers. As a rule, currency control (a mechanism of administrative supervision by the state over compliance with the rules and norms of currency regulation) is used by countries most during the economic crisis. Its application is necessary in the context of liberalization of economic relations, in order to protect financial independence, stability of the monetary system, strengthening the national currency.

Ключові слова: державне регулювання; доходи державного бюджету; зовнішньоекономічна діяльність; зовнішня торгівля; експортний потенціал; тариф на імпорт.

Key words: state regulation; national income; foreign economic activity; foreign trade; export potential; trade and economic policy.

Постановка проблеми В Україні при ввезенні продукції повинен бути пред'явлений сертифікат системи сертифікації держстандарту, який видається або після випробування товару українськими сертифікаційними центрами, або після пред'явлення сертифікату країни, з якою укладається угода про взаємне визнання сертифікатів. Нині такі угоди діють із Німеччиною, Францією, Китаєм, крім того, у країні визнаються сертифікати Міжнародної електричної комісії (МЕК) та швейцарської групи СМР. Крім сертифіката відповідності ввезений товар повинен мати знак відповідності. З 1 січня 1996 року набула чинності постанова про обов'язкову експертизу експортних товарів.

Бар'єри нетарифного характеру часто виступають у замаскованому вигляді і можуть запроваджуватися рішеннями державних органів влади різних рівнів. Додатково до мит вони створюють перешкоди пропуску іноземних товарів через митний кордон. До них відносяться: застосування захисних заходів (кількісні обмеження імпорту, митні та консульські формальності та ін.); внутрішні економічні заходи, що впливають ціну товару (податки, акцизні збори, субсидії та інших.); адміністративні розпорядження, технічні норми та стандарти, що визначають порядок використання товару; державні закупівлі та замовлення; "обмежувальна ділова практика монополій" (угоди про поділ ринків) та ін.

У міру зниження мит посилюється використання податків, особливо у країнах ЄС, США, Японії, Застосування різних рівнів податкових ставок, зміна структури оподаткування, способів стягування податків є більш гнучким і замаскованим засобом конкурентної боротьби, ніж імпордне мито.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам формування єдиної державної політики у сфері зовнішньоторговельної діяльності та перспективам розвитку приділяється багато уваги в працях таких відомих науковців і практиків, як С. Барамзин, В. Ващенко, А. Войцешук, О. Гребельник, А. Грейнджер, В. Демченко, Д. Приймаченко, К. Сандровський, П. Сетх, Дж. Сокол, І. Тимошенко, С. Терещенко, А. Шейко та ін.

Мета дослідження. Метою проведеного в поданій статті дослідження є визначення складових елементів єдиної державної політики у сфері зовнішньоторговельної діяльності.

Виклад основного матеріалу З метою проведення єдиної державної політики у сфері зовнішньоторговельної діяльності та організації ефективного механізму контролю за своєчасним і повним надходженням валютних коштів від експортних операцій, Україна використовує таку нетарифну міру, як система обов'язкової експертної оцінки кількості, якості та ланцюга товарів, що експортуються (на підставі постанови Уряду України) ВТО запровадження єдиної системи обов'язкової експертної оцінки кількості, якості та ціни експортованих товарів від 26 грудня 1995 р. № 1267) [4, с.89].

Таким чином, одним з найважливіших завдань у галузі митно-тарифного регулювання, на наш погляд, є його радикальна зміна для того, щоб паралельно з фіскальною функцією імпортні мита формували таке економічне середовище, яке могло б стимулювати розвиток зовнішньої торгівлі, залучення іноземних інвестицій та створювати умови для ефективної конкуренції між іноземними та вітчизняними товаровиробниками.

Як правило, валютний контроль (механізм адміністративного нагляду з боку держави за дотриманням правил та норм валютного регулювання) використовується країнами найбільшою мірою в період кризи економіки. Його застосування необхідно за умов лібералізації економічних відносин, з метою захисту фінансової самостійності, стабільності грошової системи, зміцнення курсу національної валюти.

Проведення на початку 90-х років поспішної лібералізації ЗЕД у Україні призвело до серйозних валютно-фінансових проблем, пов'язаних із витоком за кордон експортної валютної в'фучки (за різними оцінками сума українських капіталів на рахунках західних банків становить від 50 до 100 млрд. доларів). Замість створення сприятливих умов залучення іноземного капіталу Україна перетворилася на найбільшого експортера капіталів. У умовах українська держава змушена була запровадити систему валютного контролю, і навіть комплекс заходів адміністративного характеру. Світова практика показує, що в подібних випадках держава вдається до адміністративних заходів щодо забезпечення максимально повного повернення валютних надходжень від експортних поставок. Цей шлях свого часу пройшли багато промислово розвинених країн (Франція, Німеччина, Великобританія та інших.). За даними Міжнародного валютного фонду, в даний час вимога обов'язкової репатріації експортної валютної виручки міститься в законодавстві близько 50 держав (Чехія, Польща, Угорщина, Ізраїль, Китай та ін.) [2, с.81]. При цьому основним механізмом досягнення цієї вимоги є грамотно побудована та ефективно функціонуюча система валютного контролю.

Необхідно відзначити, що система валютного контролю, що використовується в багатьох західних країнах, значно лібералізована і відрізняється "м'яким" режимом, причому держава в багатьох випадках надає підтримку у вигляді експортних та імпортних кредитів для розширення товарної номенклатури та збільшення оборотного капіталу підприємств-резидентів, запровадження різних податкових пільг, субсидування експорту

Введена схема валютного контролю заснована на можливості уповноважених банків та митних органів, що виконують функції агента валютного контролю в період митного оформлення, зіставляти два інформаційні потоки – рух товарів та рух грошових коштів – у рамках автоматизованої інформаційної системи. При цьому за кожним укладеним зовнішньоторговельним контрактом оформляється паспорт експортної або імпортної угоди - базовий документ валютного контролю, що містить основні відомості про зовнішньоекономічну угоду, необхідну контролю над валютними надходженнями.

З моменту запровадження митно-банківського контролю спостерігається позитивна тенденція зниження недонадходження валютної виручки, скоротився термін оплати за угодами, а також терміни постачання товарів проти авансових платежів. Значимість ролі банківського валютного контролю очевидна, оскільки саме тут технічно вирішуються такі завдання, як виконання експортно-імпортних контрактів; забезпечення повного та своєчасного надходження експортної виручки; обов'язкове проведення розрахунків через банк; контроль за обґрунтованістю імпортних розрахунків; відповідність документів щодо зовнішньоторговельних операцій нормативним документам щодо валютного контролю; прозорість інформації в контрактах з міжнародних операцій купівлі-продажу, що надаються, з метою запобігання витоку валютної виручки [1, с.48].

Однак існують і окремі недоліки: недоступність контролю за деякими видами зовнішньоторговельних операцій (при імпорті товарів з країн-членів СНД, при здійсненні контрактів у рахунок погашення та надання державних кредитів тощо) та недосконалість української законодавчої бази значно знижують ефективність валютного контролю, не дозволяють застосувати існуючі технології.

До теперішнього часу назріла крайня необхідність розробки та прийняття нового закону про валютне регулювання та контроль, зумовлена необхідністю вирішення трьох основних завдань: 1) провести поступову лібералізацію валютного регулювання та валютного контролю з метою зниження трансакційних витрат, які несуть економічні агенти в даний час; 2) перетворити закон з «рамкового» документа на закон прямої дії або

шляхом інкорпорування в нього основних положень, що містяться в нормативних документах НБ України, Уряду України та міністерств та відомств, або шляхом скасування цих нормативних документів; 3) відобразити в тексті закону сучасні уявлення про цілі та завдання валютного регулювання та контролю,

Вирішення основного завдання - лібералізації валютного регулювання та валютного контролю - зводиться фактично до скасування, збереження або зміни діючих обмежень. В даний час існує два підходи до проведення державної політики з цього питання. Прибічники першого підходу виступають за збереження існуючих та запровадження додаткових обмежень для проведення валютних операцій, їх противники виступають за максимальне послаблення або зняття обмежень валютних операцій, пов'язаних з рухом капіталу, при цьому прихильники обох підходів приймають вільне проведення поточних операцій, спираючись на світовий досвід для підтвердження своїх позицій [5, с.338].

На наш погляд, найбільш доцільним є проведення поступової лібералізації валютного регулювання та контролю, що дозволить поступово скасовувати його надмірні обмеження протягом кількох років у міру приведення до норми економічної ситуації в країні, зміцнення статусу української гривні та створення тим самим стимулів до повернення експортної валютної виручки в Україні. Збереження надмірно жорстких обмежень руху капіталу з'явиться лише додатковим стимулом його відтоку з країни, ухиленсь підприємствами від виконання законодавчих і використання все більш витончених способів нелегального вивезення капіталу.

Незважаючи на економічне зростання, що зберігається в Україні протягом останніх чотирьох років, все ще реально існує небезпека виникнення передкризового стану в результаті погіршення макроекономічних параметрів економіки. У зв'язку з цим, автор дисертації вважає, що в Україні, за загальної еволюційної спрямованості валютного контролю у бік лібералізації, у періоди економічних криз, що періодично виникають у нестабільних умовах переходу країни до ринкових відносин, посилення державою адміністративного регулювання щодо низки зовнішньоторговельних операцій, контролю за своєчасною оплатою імпорتنих угод та надходженнями валютної виручки від експортних операцій в уповноважені банки, а також розмірами продажу валюти цілком виправдано, оскільки підвищує ефективність валютного контролю та використання його як одного з інструментів управління за оптимальним співвідношенням експортно-імпорتنих операцій.

Слабкість державних фінансів та макроекономічні диспропорції є не єдиним джерелом фінансових криз. Причинами кризи навіть у країнах із сталою економікою стають проблеми у приватному фінансовому секторі, спровоковані кредитним бумом на тлі лібералізації потоків капіталу. Джерелом збільшеної спроможності банків до кредитування нерідко є суттєві припливи капіталу з-за кордону. Стрімке зростання обсягів кредитування, як правило, відбувається на шкоду якості кредитів. Цей процес супроводжується надмірним зростанням цін на фінансові та реальні активи. Після падіння цін, наприклад на нерухомість, призводить до зменшення розмірів активів, знижує вартість застави і негативно впливає на загальну економічну ситуацію [3, с.135]. Криза часто посилюється високим ступенем концентрації кредитів у секторах економіки.

Незважаючи на те, що сучасний рівень розвитку українського ринку банківського кредиту суттєво відстає від вимог світової економіки, необхідність створення адекватної системи контролю за цим ринком цілком очевидна. Як кредитний, і фондовий ринки у України забезпечують ефективний перекид ресурсів із галузей з надлишком коштів (переважно експортоорієнтованих сировинних галузей) у галузі із високим рівнем ступеня обробки та високотехнологічні виробництва. За оцінками експертів, частка банківських кредитів у структурі інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування становить лише 3,5%, частка довгострокових кредитів, виданих підприємствам на строк більше одного року, становить трохи більше ніж 25% від сумарного обсягу кредитування.

Фондовий ринок України також не виконує функції джерела фінансових засобів для переважної більшості підприємств країни - в основному на ринку звертаються акції сировинних компаній, які найменше потребують інвестицій. Підприємства інших галузей немає реального доступу на фондовий ринок. Усе це негативно позначається і обсягом інвестиційних вкладень у економіку.

Необхідною умовою зміни ситуації і підвищення частки високотехнологічних виробництв у різних галузях української економіки є розвиток інституту фінансових посередників, насамперед банківської системи.

При проведенні неминучої лібералізації внутрішніх ринків капіталу основні зусилля державних органів повинні бути зосереджені не тільки на встановленні контролю за операціями резидентів за кордоном та станом фінансового сектора, а й за діями іноземних інвесторів (забезпечення інформацією про типи інвесторів, їхню країнову приналежність та вимоги до національних фінансових інститутам, про рух іноземного капіталу та обсяги угод нерезидентів; здійснення відстеження тенденцій в інвестиційних колах та аналізу вимог інвесторів) [6, с.92]. Регулярний та об'єктивний моніторинг стану фінансового ринку з боку органів валютного контролю може сприяти запобіганню небажаного спекулятивного припливу іноземного капіталу, створенню сприятливого інформаційного середовища для інвесторів та покращенню інвестиційного клімату в Україні.

Висновки. Таким чином, у сфері валютного регулювання нам доцільно зберегти такі ключові обмеження, що гарантують стійкість фінансової системи країни: забезпечити контролю над надходженням валютної виручки від експорту послуг; заборонити використання іноземної валюти для здійснення платежів та розрахунків між резидентами України усередині країни, за винятком низки спеціально обумовлених випадків; запровадити спрощену форму валютного контролю за зовнішньоторговельними операціями; посилити відповідальність уповноважених банків, територіальних управлінь НБУ за порушеннями валютного законодавства та за операціями, за якими не оформлюються паспорти угод; вимагати повну репатріацію експортної виручки у України без вимоги обов'язкового продажу її частини; зберегти за НБ України

повноваження запроваджувати надзвичайні тимчасові захисні заходи щодо додаткових обмежень на здійснення валютних операцій у разі реальної загрози виникнення розвитку валютно-фінансової кризи з метою захисту економіки країни від несприятливих зовнішніх впливів та заподіяння шкоди учасникам ЗЕД; проводити поступову лібералізацію валютного регулювання та валютного контролю протягом кількох років у міру приведення до норми української економіки; координувати лібералізацію валютних операцій із реформуванням банківського сектора; забезпечити ефективну систему контролю за станом кредитного та фондового ринків.

Література.

1. Брояка А.А. Оцінка та шляхи підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки. Полтава, 2012. Випуск 5. Том 2. С.46–51.
2. Вакульчик О.М. , Дубицький Д.П. Аналіз ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Вісник Академії митної служби України. Сер. : Економіка. 2012. №2. С.75–82.
3. Васюк Т.В. Методи дослідження та визначення економічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 3. С. 131–136.
4. Козак Ю.Г. , Логвінова Н.С., Заєць М.А. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств. К. : Освіта України, 2012. 272 с.
5. Котиш О.М. Теоретичні аспекти ефективності зовнішньоекономічної діяльності: понятійно-категоріальний апарат. Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 17–18 листопада 2016 р. Харків : ФОП Лібуркіна Л.М., 2016. С. 334–340.
6. Кривов'язюк І.В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: навч. посіб. Луцьк: Надстир'я, 2005. 140 с.

References.

1. Broyaka, A.A. (2012), "Estimation and ways to increase the efficiency of external economic activity of the enterprise", *Naukovi pratsi Poltavsk'oi derzhavnoi ahrarnoi akademii. Serii: Ekonomichni nauky*, vol. 5, pp. 46–51.
2. Vakulchik, O.M. and Dubitsky, D.P. (2012), "Analysis of the effectiveness of external economic activity of the enterprise", *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Ser. : Ekonomika*, vol. 2, pp. 75–82.
3. Vasyuk, T.V. (2015), "Methods of research and determination of economic efficiency of external economic activity of business entities", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 3, pp. 131–136.
4. Kozak, Y.G., Logvinova, N.S., Zayets, M.A. (2012), *Zovnishn'oeconomichna diial'nist' pidpriemstv* [External economic activity of enterprises], Education of Ukraine, Kyiv, Ukraine, P.272.
5. Kotysh, O. M. (2016), "Theoretical aspects of the efficiency of external economic activity: a conceptual-categorical apparatus", *Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Materials of the International scientific and practical conference], Konkurentospromozhnist' ta innovatsii: problemy nauky ta praktyky [Competitiveness and Innovation: Problems of science and practice], Kharkiv, Ukraine, 17–18.11.2016, pp. 46–51.
6. Kryvovyazyuk, I.V. (2004), *Zovnishn'oeconomichna diial'nist' pidpriemstva* [External economic activity of enterprises], Nadstir'ya, Lutsk, Ukraine, P.140.

Стаття надійшла до редакції 06.05.2022 р.